

Z KRÁLOVSKÝCH VINOHRAD KOLEM SVĚTA A ZPĚT

K životu a dílu malíře Josefa Kitzlera

PETR KITZLER

Následující stať je prvním podrobnějším novodobým textem věnovaným rodáku z Královských Vinohrad, akademickému malíři Josefu Kitzlerovi (1891–1965?), který během svého života „na cestách“ mnoho let pobýval, pracoval i vystavoval v řadě evropských, amerických i afrických měst. Jakkoli tento dnes téměř zapomenutý umělec, malíř a ilustrátor patřil svou tvorbou obecně k širšímu proudu klasické moderny první československé republiky, to, co z ní tematicky výrazně vybočuje a ani dnes neztrácí na přitažlivosti, jsou Kitzlerovy obrazy inspirované jeho opakovanými pobyty v Jižní Africe, zobrazující často zdejší domorodé obyvatele i bujnou exotickou vegetaci. Cílem tohoto článku, který si neklade za úkol obsáhnout hlubší uměnovědnou analýzu Kitzlerova díla ani komplexněji zhodnotit jeho místo v meziválečném československém umění, je pomocí nově zjištěných či revidovaných informací o životě a díle Josefa Kitzlera poprvé faktograficky zaplnit alespoň některá bílá místa v jeho životním příběhu, na základě dobových recenzí přiblížit ohlas, jaký měla jeho tvorba v meziválečném Československu, a v připojené obrazové příloze představit širší veřejnosti reprezentativní vzorek jeho maleb, které se podle aktuálních zjištění s pouhými dvěma výjimkami nacházejí v soukromých sbírkách.

FROM KRÁLOVSKÉ VINOHRADY AROUND THE WORLD AND BACK : LIFE AND WORK OF THE PAINTER JOSEF KITZLER

The following article is the first more detailed up to date text dedicated to the academic painter Josef Kitzler (1891–1965?), born in Královské Vinohrady, who spent many years of his life travelling, working and exhibiting in a number of European, American and African cities. Today an almost forgotten artist, painter and illustrator, his work generally belonged to the broader stream of classical modernism of the First Czechoslovak Republic. However, Kitzler's paintings inspired by his repeated stays in South Africa, often depicting local natives as well as lush exotic vegetation, thematically significantly diverge from the main stream and do not lose on attraction even today. This article cannot contain complex art historical analysis of Kitzler's work or a relevant evaluation of his place in interwar Czechoslovak art. The aim is, for the first time, to factually fill in at least some blank spaces in the life story of Josef Kitzler, with the help of newly discovered or revised information, and on the basis of contemporary reviews to expound how his work was accepted in interwar Czechoslovakia. Attached coloured plates represent the range of his paintings, which are kept in private collections, with only two exceptions according to current findings.

Klíčová slova — Josef Kitzler – malířství – meziválečné české výtvarné umění – kulturní historie – orientalismus – Akademie výtvarných umění v Mnichově – S. V. U. Mánes – Moderní galerie v Praze – Německá akademie věd v Praze – první československá republika – protektorát Čechy a Morava – Královské Vinohrady – Jižní Afrika – Xhosové – Karel Kitzler – Václav Špála

Key words — Josef Kitzler – painting – interwar Czech art – cultural history – Orientalism – Academy of Fine Arts in Munich – S. V. U. Mánes – Modern Gallery in Prague – German Academy of Sciences in Prague – the First Czechoslovak Republic – Protectorate of Bohemia and Moravia – Královské Vinohrady (Royal Vineyards quarter in Prague) – South Africa – Xhosa people – Karel Kitzler – Václav Špála

Josef Kitzler (* 1891–† 1965?; obr. 1), akademický malíř, narozený v umělecky šťastné době konce 19. století na Královských Vinohradech, patří k osobnostem, o jejichž životě a díle doposud víme velmi málo a jimž byla také prozatím věnována jen minimální pozornost.¹ V Kitzlerově případě je to jistě škoda: jakkoli jeho tvorba nebyla nijak avantgardní a výlučná a obecně náležela k širšímu proudu klasické moderny první československé republiky, to, co z ní tematicky výrazně vybočuje a neztratilo ani dnes svou přitažlivost, jsou především Kitzlerovy obrazy inspirované jeho opakovanými pobyty v Jižní Africe (dnešní JAR). Zájem o díla tematizující Orient, Afriku a daleké zámořské kraje se promítl do děl i několika desítek dalších československých umělců s různou mírou kvality, významu a vlivu, jejichž výstavy se za první republiky vždy těšily zvědavé pozornosti a oblibě veřejnosti. I Kitzlerovy oleje a kresby v meziválečném Československu ojedinělým způsobem zprostředkovávaly zdejšímu publiku atmosféru exotických zámořských dalek a dnes se v omezeném množství objevují na domácích aukcích. Nejen tato díla prozrazují talentovaného a ambiciózního umělce, jenž během svého světoběžnického života působil či vystavoval v evropských, amerických i afrických městech, a přesáhl tak úzké hranice naší země.

Podrobnějšímu zmapování Kitzlerova života, zhodnocení jeho uměleckého působení a především hlubší uměnovědné analýze jeho tvorby je až dosud na překážku kritický nedostatek

1 Jedinou velmi obecnou informací o Josefu Kitzlerovi, která se v různých obměnách dodnes objevuje v literatuře i na internetu, přináší Tomanův Slovník, který v příslušném hesle uvádí: „Kitzler, Josef. * 1891 na Král. Vinohradech. Malíř v Praze. Žák mnichovské akademie, figuralista i krajinář. Vystavoval v Mnichově, v Praze v Mánesu (1920), v Bernu, v Londýně, v Jižní Africe v Johannesburgu; v Praze r. 1938 v Beaufortově síni motivy z Jižní Afriky a z pobřeží Indického oceánu.“ (TOMAN 1993, 486)

informací a pramenů, jež jsou o tomto umělci k dispozici, i malý počet jeho dosud objevených obrazů.² Ani následující text si neklade za cíl obecněji postihnout Kitzlerovo místo v rámci české meziválečné tvorby a přinést originální interpretaci jeho díla; jeho skromnou ambicí je učinit pro tuto budoucí práci první dílčí a přípravný krok tím, že české prostředí poprvé faktograficky seznamuje s některými nově objevenými informacemi o Kitzlerově životě a umělecké dráze a v obrazové příloze také shromažďuje reprezentativní vzorek jeho výtvarných děl.³ Představuje tak Kitzlerovo pražské rodinné zázemí a potvrzuje jeho český původ a vazby na české kulturní prostředí první republiky (spojení s S. V. U. Mánes, kontakty s Václavem Špálou), dále uvádí nové detaily o jeho zahraničních cestách i pobytu

Obr. 1. Malíř Václav Špála (vlevo) a Josef Kitzler (uprostřed) a tanečník Městského divadla na Vinohradech Joe (Josef) Jenčík na uherské frontě v roce 1916 (neznámý fotograf, převzato ze *sine* 1916).

v Jižní Africe a konečně přináší nové podrobnosti, včetně reprodukováných dobových ohlasů, o jeho dvou významných pražských výstavách v letech 1937 a 1938, na nichž vystavoval zejména svou tvorbu inspirovanou Jižní Afrikou.

Tato nově zjištěná či revidovaná data pomáhají alespoň částečně zaplnit bílá místa v Kitzlerově životním příběhu. Přesto je nutné hned na začátku zdůraznit, že mnoho jeho podstatných momentů, detailů a souvislostí nám při dosavadním stavu dochovaných pramenů a informací stále uniká: neznáme tak například podrobnosti o jeho nejružnějších zahraničních cestách ve 20. letech 20. století a jejich financování, o povaze jeho členství v S. V. U. Mánes, o jeho pobytu v New Yorku či jeho návratu z cest zpět do Československa. Dosud nezodpovězena musí prozatím zůstat i mimořádně zajímavá otázka Kitzlerových vazeb na německojazyčné pražské prostředí (navzdory svému českému původu byl ve 30. letech v kontaktu s německým odborem kuratoria Moderní galerie v Praze a žádal rovněž o podporu Německou akademii věd v Praze, v roce 1941

2 Počet dosud doložených Kitzlerových maleb činí prozatím zhruba tři až čtyři desítky. V majetku českých pamětových institucí byly zatím dohledány pouze dvě: první z nich je obraz *Trahskejský [sic] hoch*, v současnosti uložen v Galerii Klatovy/Klenová (viz dále obr. 11), kam byl převeden k 1. lednu 1965 z Galerie Karlovy Vary, č. 0-478 (cf. BARTOVÁ 2010, 96, č. 207). Není vyloučeno, že jde o stejné plátno, o němž Kitzler v dopise kuratoriu Moderní galerie píše, že je v roce 1934 zakoupilo československé Ministerstvo kultury („Kultusministerium“) pod názvem *Transkei-Knabe* (*Transkejský hoch*; viz ANG MG, dopis z 15. listopadu 1935). Druhým obrazem, který byl objeven teprve nedávno, je pozoruhodná malba *Pobřeží u Port Elizabeth*, uložená dnes v Regionálním muzeu ve Vysokém Mýtě (viz dále obr. 19).

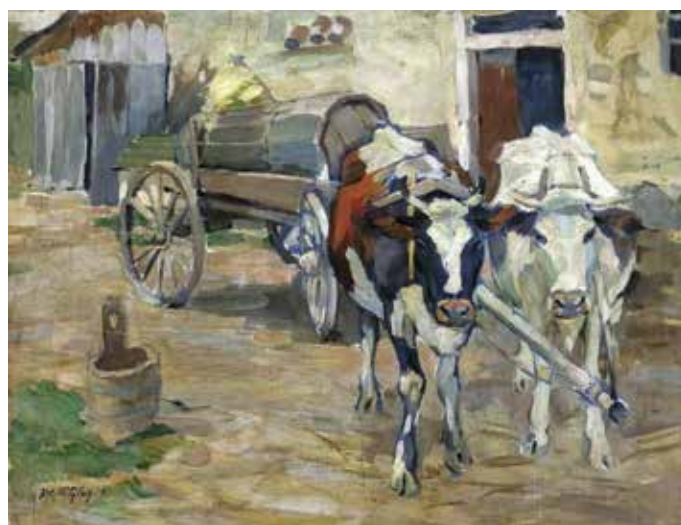
3 Jediným novodobým textem, jenž se dosud Josefu Kitzlerovi částečně věnoval, je studie Iva HABÁNA (2015) o třech německy mluvících umělcích, mimo Kitzlera o **Maximu Kopfovi** (* 1892–† 1958) a **Oskaru Spielmannovi** (* 1901–† 1974), kteří vystavovali ve 20. a 30. letech 20. století svou tvorbu inspirovanou exotickými zámořskými dálkami, tamní kulturou a obyvateli. Ivo Habán byl první, kdo vycházel ze dvou Kitzlerových dopisů (1935) uložených v Archivu Národní galerie v Praze (ANG MG) i dalších dobových archivních materiálů, na jejichž základě dokázal podat podrobnější informace o Kitzlerových pobytech v zahraničí i o jeho tvorbě a výstavách, přetiskl tři jeho obrazy s náměty z Jižní Afriky (*Černoška*, *Černoška s fajnkou* a variantu *Přístavu Port Elizabeth*) a upozornil rovněž na jediný jemu známý Kitzlerův obraz v českých veřejných institucích, uložený v Galerii Klatovy/Klenová. – Dr. Ivu Habánovi srdečně děkuji jak za konzultace k následujícímu textu, tak za vstřícné poskytnutí dalších materiálů. Za cenné připomínky a upozornění vděčím anonymním recenzentům a za neocenitelnou pomoc při závěrečné redakci textu rovněž Mgr. Andree Holasové. Díkem jsem zavázán také Galerii Klatovy/Klenová a Regionálnímu muzeu ve Vysokém Mýtě, které poskytly fotografie děl Josefa Kitzlera, která mají ve svých sbírkách, a souhlasily s jejich přetištěním.

jej pak dobový tisk dokonce řadí mezi „německé“ umělce). Neznámé jsou i nadále jeho další osudy po druhé světové válce, k nimž se prozatím nepodařilo nalézt žádné informace a neuchovalo se zřejmě nic ani v širším rodinném prostředí.

Rodina, studia a umělecké počátky

Josef Kitzler se narodil 26. listopadu 1891 a 9. prosince téhož roku byl pokřtěn jako Josef Antonín u sv. Ludmily na Královských Vinohradech (AMP Sbírka matrik).⁴ Jeho rodina byla zámožná a patřila mezi dobovou společenskou a kulturní elitu. Josefův otec **Karel** (* 15. 6. 1845 Skalsko nebo Rybníček, Habry – † 5. 6. 1906 Praha; AMP MHMP I.; NA PŘ I – K), syn nadlesního v Golčově Jeníkově, byl v době Josefova narození spolumajitelem domu v Komenského, dnes Belgické ulici na Vinohradech⁵ a známou postavou pražského kulturního a společenského života 19. století. Nejenže byl opakovaně zvolen do vinohradského obecního zastupitelstva (1885, 1887–1889; ERBEN 1890, 209; ERBEN 1891, 207, 208) a angažoval se i v dalších městských institucích, ale zejména byl sám malířem – v roce 1902 je jmenován jako člen Umělecké besedy (HARLAS 1902, 591; v konskripčních jedinkrát uveden jako akademický malíř, jinde se o něm píše, zřejmě

správně, jako o malíři pokojů, např. LEŠER 1891, odd. I: 297) – a také autorem řady uměleckých děl v pražském veřejném prostoru. Když byl v letech 1881–1883 v Sokolské ulici 62 vystaven Obecní dvůr na Novém Městě čp. 1595, který sloužil jako hasičská kasárna, Karel Kitzler vyzdobil průčelí sousedícího domu dvěma nástěnnými obrazy, které představovaly „bývalou žitnou bránu s vyhlídkou na Prahu a na Vinohrady“ (sine 1882; cf. URBÁNEK 1882, 296).⁶ Karel Kitzler se podle

Obr. 2. Josef Kitzler, 1913: *Krávy s povozem*. Olej na lepenice, 44 × 58 cm (soukromá sbírka; foto archiv autora).

dobových zpráv podílel rovněž na malířské výzdobě zasedacích síní novorenesanční radnice na Vinohradech z roku 1878 (sine 1878) a taktéž nové radnice v Karlíně, vybudované v roce 1886 (sine 1886, včetně podrobného popisu umělecké výzdoby); dobový tisk také připomíná jeho rozměrný olej *Bořivojův křest*, který věnoval vinohradským školám (sine 1888).⁷

Josef se tedy narodil do české, nikoli německo-české rodiny, jak se domníval Ivo HABÁN (2015, 58; jeho matka **Marie** /* 11. 4. 1854 Velké Poličany – † ?/, rodným příjmením Králová, je v matrice uvedena jako „dcera Josefa Krále hospodářského správce ze Světlé“). Přesné důvody, proč Josef Kitzler odešel studovat na Akademii výtvarných umění do Mnichova, neznáme; volba této přední umělecké instituce, která měla během 2. poloviny 19. století vynikající pověst a studovala zde v té době rovněž řada českých umělců (mj. i Václav Brožík či Alfons Mucha), však mohla být

4 Záznam s poznámkou, že v roce 1936 Kitzler vystoupil z církve katolické a přihlásil se k „bez vyznání“.

5 Jednalo se o novostavbu, dům v Komenského ulici, staré č. 270, nové č. 13 (dnes č. 30, čp. 270; viz LEŠER 1891, odd. I: 297, odd. II: 134, odd. III: 187). V roce 1894 ho Karel Kitzler prodal za 25 200 zlatých (pro srovnání: měsíční plat úředníka byl v roce 1883 cca 25 zlatých) a v témže roce zakoupil za 19 000 zlatých „prodloužený pozemek v Táborské ulici na bývalých fortifikačních pozemcích u Slepé brány“, kde zamýšlel vybudovat čtyřpatrový dům (sine 1894). Tento dům začal skutečně stavět v roce 1895 ve Wenzigově ulici (sine 1895). – Všechny ohlasy z dobového tisku reprodukuji v původním znění, s původním pravopisem i případnými odchylkami od dnešního pravopisného úzu.

6 Jednalo se o dům čp. 1614 v Sokolské ulici 64, stavitelem domu byl Rudolf Tereba (ŠAMAL 2015, 90). Jak upozornily *Národní listy* (sine 1901), obě malby byly v roce 1901 již sotva znatelné: „Na postranní zdi domu ‚u Žitné brány‘ v Sokolské ulici, sousedící s novoměstským obecním dvorem zobrazeny byly po zboření Slepé brány obě staré brány ‚Žitná‘ a ‚Slepá‘, by zachovaly se v upomínce i příštím pokolením. Jelikož malby tyto, jež provedl akademický malíř p. Ed. [sic] Kitzler z Král. Vinohradů, jsou již tak sešlé, že obrazy obou zmíněných historických památek pražských nejsou ani téměř znatelné, jest záhodno, aby městská rada dala je obnoviti.“ K renovaci veduty nakonec nedošlo, i když o ní městská rada jednala ještě v roce 1910 (ŠAMAL 2015, 90).

7 Vinohradská radnice čp. 600 na náměstí Míru 20, byť přestavěna roku 1928, dodnes slouží svému původnímu účelu jako Úřad městské části Praha 2; v novorenesanční budově čp. 316 na Karlínském náměstí 7 dnes sídlí Dům dětí a mládeže. První obecní škola na Královských Vinohradech, chlapecká a dívčí, čp. 601, náměstí Míru 19, tedy hned vedle budovy radnice, též spolu s ní přestavěna, dnes poskytuje prostory Základní škole pro žáky s poruchami zraku.

– při finančních možnostech Kitzlerovy rodiny – logickou alternativou oproti konzervativnější pražské akademii. Zapsán ke studiu kreslení byl 28. října 1911, jeho profesorem byl **Gabriel von Hackl** (*1843–†1926; viz ABK München); jméno v literatuře uváděného dalšího Kitzlerova profesora, **Angela Janka** (*1868–†1940, na akademii činný 1907–1937, od 1922 učitel malby zvířat; cf. HABÁN 2015, 58),⁸ však v oficiálních Kitzlerových záznamech na mnichovské akademii chybí. V letech 1915–1917 vystavoval Josef Kitzler s Mnichovskou secesí (Münchener Secession), respektive s původním, tradicionalistickým uskupením umělců hlásících se k tomuto sdružení založenému roku 1892 (HABÁN 2015, 61).⁹ Jeho studia trvala pět let, přičemž „dosáhl nejlepších

Obr. 3. Josef Kitzler, asi 1918: *Koupele*. Křída, 40 × 32 cm (soukromá sbírka; foto archiv autora).

studijních uznání a vedle toho diplomu za zásluhy“ (*-bg-* 1921; *sine* 1921). Z doby jeho studií se prozatím podařilo nalézt jen jeden obraz datovaný explicitně do roku 1913 (*Krávy s povozem*; obr. 2).

Mnichovská studia tedy nejspíše představovala uměleckou, nikoli nacionální volbu a Josef Kitzler zůstával pevně spjat s českým prostředím: z období první světové války, kdy musel narukovat na frontu, pochází jeho zřejmě jediná dosud známá fotografie, na níž je zachycen – podle všeho v Uhrách – v rozhovoru společně s **Václavem Špálou** (*24. 8. 1885 Žlunice – †13. 5. 1946 Praha; HONZÍK/HONZÍKOVÁ 1984, 161; obr. 1),¹⁰ a anekdotické líčení v poválečných *Lidových novinách* naznačuje, že Kitzler se Špálou byli minimálně během první světové války přáteli: „(Po vojansku.) V rakouské vojně dekovali se nějací malíři v Kanisze v Uhrách. Pan obrst dostal chuť na obraz s oblíbeným uherským thematem: cikánské chalupy s cikány. I povolal si dva malíře a povídá: ‚Vy, chlapi, nejste k ničemu, ale potřebuju obraz. Mám na to geniální nápad: Vy, Špála, jste krajinář a kolorista, vy vymalujete ty chalupy a všechny cikány, ale ksichty jim musíte vynechat. A vy, Kitzler jste figuralista, tak do těch vynechaných děr namalujete ty obličeje. Takhle to aspoň k něčemu dopadne. Musí se na to strategicky. Marš!‘“ (*sine* 1924a) To potvrzuje i skutečnost, že v soupisu Špálova díla, do něžž umělec zahrnul i další obrazy, které byly v jeho vlastnictví, se objevuje zmínka o dvou Špálových portrétech, jejichž autorem byl Kitzler: šlo o jeden olej a o tušovou kresbu sedícího Špály na pohovce ve zmíněné maďarské Velké Kaniži (BURGET/MUSIL 2002, 48 – olej, 156 – kresba tuší). Zdá se, že podobně jako Špála (a obecně i mnozí další výtvarníci během Velké války) byl i Kitzler ve válečném soukolí jen do roku 1916 či 1917: v literatuře totiž nacházíme zmínku, že v roce 1918 se Kitzler jakožto malíř vykonávající vojenskou službu podílel na restaurování zabílené nástropní fresky s námětem Gigantomachie (1718) od Václava Vavřince Reinera v pražském Černínském paláci, který od poloviny 19. století sloužil jako

8 Stejnou informaci, rozšířenou o jméno Kitzlerova dalšího učitele, malíře **Carla Johanna Becker-Gundahla** (*1856–†1925), přináší v roce 1937 i časopis *Venkov* (*-fvm-* 1937).

9 Ověřit se podařilo jeho účast na výstavě probíhající od 20. května do 31. října 1916, kde byl zastoupen obrazem *Herbst* (*Podzim*; MITTENZWEY 1916, 292; WOLF 1916, 419, mluví o obraze představujícím „allegorische Gestalt“).

10 Popisek k obrázku říká: „Nynější válka zasáhla mocně do života a odvedla z kruhů uměleckých na stovky příslušníků. Naši umělci na vojně: malíři Václav Špála a Josef Kitzler a sólový tanečník Měst. divadla vinohradského Jenčík (1916).“ Obrázek byl původně otištěn v časopise *Světovzor* (*sine* 1916).

kasárna. Restaurování řídily vojenské úřady pod dohledem konzervátora **Rudolfa Kuchynky** (* 1869–† 1925; ZÁHRADNÍK 2001, 217–218; roku 1917 vedl tým malířů-branců benediktinský mnich a beuronský malíř **Jaroslav Pantaleon Major** /* 1869–† 1936/, cf. KLAZAR 2019, 77).

Po skončení první světové války se Kitzler naplno zapojil do tehdejšího uměleckého života. V roce 1918 ho ve svých denících opakovaně zmiňuje Karel Teige, a to jakožto potenciálního stálého přispěvatele nerealizovaného časopisu *Praha*, který Teige zamýšlel založit: jeho jméno se zde objevuje právě vedle Václava Špály, Jana Zrzavého, Bedřicha Feuersteina či bratří Čapků (cf. WIENDL 2019, 246, 247). Od roku 1918 je veden jako člen S. V. U. Mánes¹¹ a jeho jméno figuruje i v katalogu 49. výstavy členů Mánesu v září až říjnu roku 1918 v Obecním domě v Praze (*sine* 1918, bez paginace, č. 66–68). Vystavoval zde celkem tři oleje: *V koupeli* (zřejmě *Koupel*, obr. 3), *Zátisi* a obraz *Matka*, o němž recenzent časopisu *Nové Čechy* píše: „Kitzler Josef. Také chce být

Obr. 4. Josef Kitzler, asi 1910–1920: *Hadí dívka*. Olej na překližce, 63,5 × 47 cm; na zadní straně výstavní nálepka z Topičova salonu s datem 1944 (Jennmaur Gallery, San Francisco CA, USA, sign. HY61; dostupné na <<https://www.jennmaur.com/pasubjectindex/paartistpages/KITZLERfeaturedartistpage2.htm>> [vid. 2022-08-30]).

moderním a přijal proto takový styl. Ale jeho ‚Matka‘ není ničím jiným, než barokní plastikou, při níž hrají roli světelné efekty a ne zápas o hmotu a prostor, jak se snad domnívá.“ (FDL 1918, 461)¹² Ještě kritičtější jsou slova, jimiž Kitzlerovo dílo, stejně jako tvorbu jiných jeho „modernistických“ souputníků, glosuje v roce 1918 kritik a estetik **Arnošt Procházka** (* 1869–† 1925): „Josef Kitzler, Oldřich Koníček a jiní dělají neúnavné pokusy, nedocilující kladného výsledku. Jejich figury nepřesvědčují ani svou niternou náplní, pokud jakou v nich lze vytušit. Je tu samé chtění, zhusta jen chtění pro chtění, ale tvůrčí mohutnost je chabá a zvrtlá, svedená na scestí theoretickou zaujatosti, kde praecept, úmyslnost je rozhodující a tyranisující. Není tu zřejmě radosti ani z hmoty, ani z ducha, – není tu ani požitku visuelního, ani zážehu smyslového, jenom

něco lhostejného a vlažného, co také nechává jen zchlazeným a cizím, neodpuze-li to přímo svou vtíravou a svévolnou schválností deformací a nabubřelin.“ (PROCHÁZKA 1919, 255) Naopak malíř a grafik **Ivan Čipera** (* 1883–† ?) ke Kitzlerově účasti na první skupinové výstavě Tvrdošijných v březnu a dubnu 1918 – tedy ještě před 49. výstavou Mánesa – v umělecké a aukční síni Rudolfa Weinerta (* ?–† 1948) na pražských Příkopech 15 (čp. 583/I) píše: „Z mladších zdá se Kitzler cosi slibovati, jeho krajina není bez možných nadějí.“ (ČIPERA 1918, 170)¹³ Do doby před rokem 1920 je

11 Současné stránky spolku uvádějí jeho členství od roku 1919 do roku 1930, kdy měl být vyloučen (*sine* 2019 online). Tyto údaje jsou však zřejmě nepřesné, protože členské matriky spolku, uchovávané dnes v Archivu hl. města Prahy, kladou počátek Kitzlerova členství právě již do roku 1918 (AMP S. V. U. Mánes, členská matrika 1917–1920, 109). Vyloučen byl roku 1922 (AMP S. V. U. Mánes, členská matrika 1921–1924, 101; protokoly schůzí 1918–1922, schůze výboru dne 16. června 1922). S. V. U. Mánes podmiňoval členství umělců povinností aktivně v daném roce vystavovat, důvodem vyloučení mohlo být i neplacení členských poplatků. Vyškrtnutí nemělo v podstatě nic společného s kvalitou díla umělce. Na těžké schůzi jako Kitzler byl mj. vyloučen i architekt František Roith. Josef Kitzler byl ostatně v roce 1922 v Jižní Africe, což je třeba také vzít v úvahu. Za zprostředkování této informace včetně příslušné citace děkuji Mgr. Pavle Savické.

12 Podobně píše i architekt a kunsthistorik **Emil Edgar** (* 1884–† 1963): „‚Matka‘ od J. Kitzlera je jen nadměrným zvětšováním, jemuž schází volný, velký dech.“ (EDGAR 1919, 71)

13 Malířská skupina Tvrdošijní působila v letech 1918–1924. Na výstavě byli kromě Václava Špály zastoupeni např. Josef Čapek, Jan Zrzavý, Vlastislav Hofman, Rudolf Kremlička či Otakar Marvánek.

datován i další známý Kitzlerův obraz *Hadí dívka*, dnes ve sbírkách Jennmaur Gallery v kalifornském San Franciscu (obr. 4). Kromě malby se Kitzler ve 20. letech ovšem hojně věnuje i kresbě, a to zejména jako spolupracovník československých humoristických časopisů, explicitně jsou uvedeny *Smích republiky*, *Humoristické listy* a *Švanda dudák* (-bg- 1921; sine 1921). Právě pro *Smích republiky*, s nímž spolupracoval na prvních čtyřech ročnících (1919–1922), vytvořil pozoruhodný soubor celostránkových, brilantně provedených barevných kreseb (zde reprodukovány obr. 5–7), jež byly často umísťovány na obálky a jimiž, jak se zdá, vešel do širšího, a zřejmě i mezinárodního povědomí (text pod kresbami byl kromě češtiny tištěn i francouzsky, anglicky nebo chorvatsky).¹⁴

Na cestách: dvacátá a třicátá léta

Možná i rozpačité přijímání jeho malířské tvorby v Československu způsobilo, že se Kitzler hned na počátku 20. let vydává na cesty. Kitzler sám hovoří o tom, že nejprve vystavoval s československými umělci v Bernu,¹⁵ a novinové zprávy zmiňují jeho výstavu v Ženevě (-bg- 1921; sine 1921).¹⁶ Kitzlerovy další cesty a pobyty v zahraničí dokumentují i některé kresby pro zmíněný *Smích republiky*, protože uvádějí místa, kde byly pořízeny: objevuje se mezi nimi např. Funchal v Portugalsku, Londýn, Brighton a pak i některá místa v Jižní Africe. Právě pobyt či pobyty v Jižní Africe (1920–1922 a 1935) se staly pro Kitzlerovo další umělecké působení mimořádně významnými, protože z nich opakovaně čerpal inspiraci pro svou pozdější tvorbu. Kitzlerovy obrazy ztvárňující exotické jihoafrické motivy s jejich domorodými obyvateli a bujnou vegetací mu také na konci 30. let přinesly největší pozornost československého tisku a patrně i dnes tvoří nejzajímavější část jeho doposud známého díla (obr. 8–12; viz dále i pozdější obr. 13, 14).

Josef Kitzler pobýval v Jižní Africe za dosud blíže neznámých okolností od roku 1920 (jistě pak 1921) do roku 1922 (HABÁN 2015, 61).¹⁷ Faktem je, že československé deníky přinesly

Obr. 5. Josef Kitzler, 1920: *Vzpomínky na Prahu*. Signováno „Jos Kitzler London 20“. Připojený anekdotický text v češtině a chorvatštině: „Áda: Byla jsi někdy v Národním shromáždění? To je ti hrůza, co je tam poslanců, kteří mají pleš!“ – Zoři: „Nediv se tomu, to jinak nejde, když jsou si stále ve vlasech!“ (převzato z KITZLER 1921a)

Obr. 6. Josef Kitzler, asi 1920: *Vyšší kultura*. Signováno „Jos Kitzler Mlncols [?] South Africa“. Připojený anekdotický text: „Zulejka: ‚My Kafrové nemůžeme chodit tak mnoho oblečení jako vy bílé tváře, na to jsme příliš nízcí.‘ – Mr. Bulleye: ‚Oh naopak, vaše šaty, to je mnohem vyšší a dokonalejší kultura než naše. Naše bílé ženy budou teprve za dvacet let se šatit jako vy! / Higher culture. – Zulejka: ‚We Caphres cannot put on so much as you do, you white faces, we are too base for it.‘ – Mr. Bulleye: ‚Oh, just on the contrary, your dress is a superior and much more perfect culture than ours is. Our white women will dress like you only twenty years after.‘ (převzato z KITZLER 1921b)

Obr. 7. Josef Kitzler, 1920: *Spo-lečenské klepy*. Signováno „Jos Kitzler London 20“. Připojený anekdotický text: „Slyšela jste o tom, že si slečna Roubalovic bude brát ženicha, který ale koktá?“ – „Ale to nic nedělá! Jak ji znám, tak ten nebožák po svatbě stejně nesmí mnoho mluvit!“ / Society gossiping. – „Did you hear that Miss Roubalova will get a husband who stammers?“ – „That is a trifle. So far as I know her, the poor fellow will not be allowed to speak too much after the marriage.“ (převzato z KITZLER 1921c)

¹⁴ Jak dodávají *Lidové noviny* (-bg- 1921): „... pan Kitzler vystoupil z redakce Smíchu Republiky hned po prvních číslech, když úroveň tohoto časopisu klesla na nejnižší stupeň.“ Zdá se ovšem, že jeho spolupráce s nejrůznějšími časopisy, kde uveřejňoval své kresby, začala již před první světovou válkou; již v roce 1911 se v dobovém tisku objevuje zmínka o jeho kresbách pro Vilimkovy *Humoristické listy* (cf. sine 1911).

¹⁵ ANG MG, dopis z 9. ledna 1935. Jednalo se o Kitzlerovu účast na rozsáhlé skupinové výstavě československých umělců z S. V. U. Mánes, jež se pod názvem *Exposition d'Art Tchecoslovaque* konala ve dnech 5. července – 3. srpna 1919 v nově otevřené Kunsthalle Berne jakožto teprve osmá výstava v její historii: vystavovalo zde 44 československých umělců a výstavu shlédlo přes 1300 návštěvníků (AMMANN/SZEEMANN 1970, 164); plakát pro ni vytvořil grafik a designér František Kysela (* 1881–† 1941). Kitzler zde podle katalogu vystavoval dva oleje, *Melancholie* a *Zátíší*, o nichž bohužel nemáme bližší informace (sine 1919a, 14, č. 20–21). Na politický význam výstavy pro národní sebeuvědomění Čechoslováků po rozpadu Rakouska-Uherska (společně s analogickou výstavou jugoslávského umění v dubnu a květnu 1919 v Paříži se jednalo o první kulturní přehlídku nově ustavených nástupnických států) upozorňuje CLEGG 2012, 687. Není vyloučeno, že tato výstava následně putovala po dalších švýcarských městech, protože její konání pod stejným názvem ve dnech 1.–30. listopadu 1919 registruje ve svém archivu Kunsthalle v Basileji, přičemž mezi zúčastněnými umělci výslovně uvádí i Josefa Kitzlera (sine 2022 online). K výstavě byl vydán rovněž katalog (sine 1919b), jenž mi zůstal bohužel nedostupný (cf. sine 1920, 18; oba katalogy má ve fondu Kunsthau Zürich Bibliothek).

¹⁶ O této výstavě nebyly nalezeny bližší informace.

¹⁷ Viz také dopis z 9. ledna 1935 (ANG MG; cf. pozn. 15). Nelze vyloučit, že jeho odjezd z Jižní Afriky po prvním pobytu souvisel s tamější nepříliš stabilní politickou situací v té době: v březnu 1922 zde probíhalo tzv. povstání na Randu (Rand

Obr. 8. Josef Kitzler, 20. nebo 30. léta 20. století: *Motiv z Afriky (A)*. Olej na překližce, 56 × 48 cm (soukromá sbírka; foto archiv autora).

s odvoláním na johannesburský *Sunday Times* v roce 1921 zprávu, že, „známý anglický malíř Mr. Amschewitz,¹⁸ který byl po dlouhá léta karikaturistou u zmíněného časopisu, je na odchodu do Londýna a místo něho přijde známý český malíř Josef Kitzler z Prahy, který se do Johannesburgu přestěhoval a chystá se tam pracovat pro zmíněný list“ (-bg- 1921).¹⁹ O konkrétním Kitzlerově působení pro jihoafrické deníky však máme jen útržkovité zprávy; nalézt se podařilo

Rebellion), ozbrojená vzpoura bělošských horníků v oblasti kolem dnešního Johannesburgu, která přerostla v širší nepokoje a útoky na státní správu a byla potlačena až masivním nasazením vojska (BULVASOVÁ 2016, 36–38).

18 **John Henry Amschewitz** (* 1882 Ramsgate, Anglie – † 1942 Muizenberg, Jižní Afrika).

19 Zpráva v *Národních listech* (sine 1921) je obsahově totožná.

Obr. 9. Josef Kitzler, 20. nebo 30. léta 20. století: *Motiv z Afriky (B)*. Olej na překližce, 65 x 48 cm (soukromá sbírka autora; foto archiv autora).

Obr. 10. Josef Kitzler, 20. nebo 30. léta 20. století: *V džungli (A)*. Olej na kartonu, 44 x 35 cm (soukromá sbírka; foto archiv autora).

jednu nedatovanou satirickou kresbu pro johannesburský *Rand Daily Mail*, pro nějž Kitzler tvořil karikatury v letech 1921–1922 (cf. sine 2015a online).²⁰ Ivo Habán upřesňuje, že Kitzler pobýval v Jižní Africe v oblasti Transkei, tedy části Kapska na východ řeky Great Kei River, kde žili převážně domorodí Xhosové, kteří Kitzlerovi často sloužili jako námět jeho obrazů (HABÁN 2015, 61; zvláštní pozornost zasluhuje jistě *Trahskejský* [sic] *hoch*, obr. 11). Podle pozdější novinové zprávy Kitzler v samotném Kapském Městě rovněž „souborně vystavoval“ (–fvm– 1937).²¹ Katalog třetí výstavy jihoafrické Akademie (South African Academy), která se konala v Johannesburgu od 1. do 9. května 1922, zmiňuje dva Kitzlerovy vystavené oleje, *Španělskou tanečnici (A Spanish Dancer)* a *Africkou kyti (An African Bouquet)*; sine 1922, 10, č. 178 a 179).²² Během jednoho či obou pobytů v Jižní Africe jej inspirovalo též pobřeží Indického oceánu a přístav Port Elizabeth (obr. 17–20). Na konci roku 1922 je ovšem třicetiletý Josef Kitzler opět na cestách: na lodi Berengaria se plaví ze Southamptonu do New Yorku. V lodních záznamech je označen jako „cartoonist“; je uvedeno, že je svobodný, jeho posledním trvalým pobytem je Johannesburg v Jižní Africe a do USA odjíždí na neomezenou dobu (sine 2020 online).²³

Ve Spojených státech ovšem zřejmě Kitzler pobyl jen krátce a do Československa se vrátil snad někdy v polovině 20. let. Novinová zpráva z dubna 1924 jej uvádí jako kreslíře spolupracujícího s krátce vycházejícím „ilustrovaným sborníkem poutavé četby“ *Měsíc*, přičemž se zmiňuje

20 O Kitzlerově působení v roli karikaturisty jihoafrických deníků se letmo zmiňuje i *Standard Encyclopaedia of Southern Africa* (ROBINSON 1971, 115), podle níž v roce 1921 vystřídal Johna Amschewitze a pořídil „působivé karikatury stávky v roce 1922“ („forceful cartoons of the 1922 strike“; viz výše pozn. 17). Viz také SCHOONRAAD/SCHOONRAAD 1989, 196–197, s přetištěnou karikaturou *A brilliant idea!* (sine 2015a online), kteří bez podrobností uvádějí na s. 23 s ohledem na Kitzlerův věk záhadnou informaci, že jeho práci otisklo jihoafrické periodikum *The Star* již v roce 1906; Kitzlerovy kresby se podle nich v témže roce (1906) objevily v johannesburském *Sunday Times*, následně pak pracoval v letech 1921–1922 pro *Rand Daily Mail*, přičemž se jeho práce vyznačovala „velkou technickou dovedností“ („great technical skill“). Dodávají také, že Kitzler své karikatury označoval znakem jetelového lístku, v němž byla vepsána zkratka KIT (SCHOONRAAD/SCHOONRAAD 1989, 197).

21 Tuto zprávu potvrzuje sám Kitzler v dopise kuratoriu Moderní galerie ze dne 15. listopadu 1935 (ANG MG), kde hovoří o tom, že v Kapském Městě vystavoval v „Německém domě“ (Deutsches Haus). Otázkou je, zda to bylo při jeho prvním nebo až při druhém africkém pobytu v roce 1935 (viz dále, cf. HABÁN 2015, 61).

22 Svou účast na této výstavě Kitzler sám dokládá v dopise kuratoriu Moderní galerie z 9. ledna 1935 (ANG MG, viz pozn. 15). Zda je obraz *Španělská tanečnice* totožný s jeho dnes známou malbou *Španělka* (obr. 15), nelze definitivně rozhodnout. Ke srovnání se nabízí další *Tanečnice* (obr. 16).

23 O jeho pobytu v New Yorku opět chybí jakékoli zprávy.

Obr. 11. Josef Kitzler, 20. nebo 30. léta 20. století: *Trahskejský [sic] hoch*. Olej na plátně, 31,5 × 33,5 cm (© Galerie Klatovy/Klenová, inv. č. O 62).

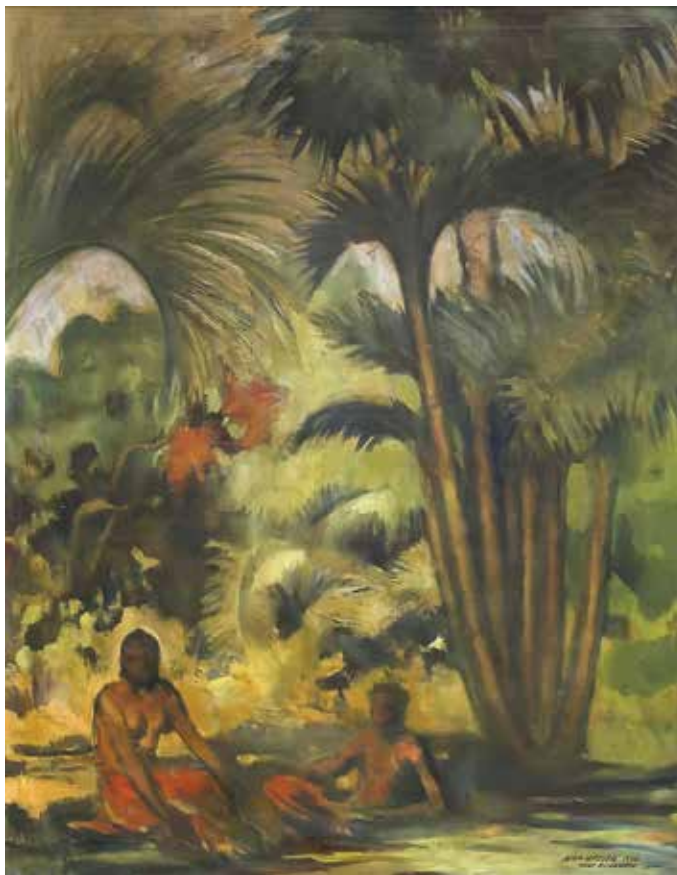
Obr. 12. Josef Kitzler, 20. nebo 30. léta 20. století: *Černoška*. Olej na plátně, 50 × 50 cm (soukromá sbírka; foto archiv autora).

Obr. 13. Josef Kitzler, 1937: *V džungli (B)*. Olej na překližce, 58 × 49 cm (soukromá sbírka; foto archiv autora).

o tom, že Kitzler studoval v „Německu, Francii, Americe a Africe“.²⁴ V prosinci roku 1927 byl zastoupen na skupinové výstavě v Rubensově salonu, sídlícím na novoměstské straně Národní třídy čp. 59, tehdejší č. 28, přičemž je společně s **Vincencem Benešem** (*1883–†1979) a **Aloisem Kohoutem** (*1891–†1981) označen za reprezentanta „moderny“ (-jč- 1927). S výjimkou zpráv o tom, že průběžně ilustroval knihy a znovu pracoval pro československé časopisy,²⁵ pak o jeho osudech a pohybu nemáme žádné záznamy až do 2. poloviny 30. let.²⁶ Ivo Habán ve svém citovaném textu uvádí k této etapě umělcova života a působení řadu informací pocházejících z Kitzlerovy korespondence z roku 1935 (ANG MG; HABÁN 2015, 61): důležitá je jistě zpráva o jeho

Obr. 14. Josef Kitzler, 1935: *Odpočinek pod palmami* (*Port Elizabeth*). Olej na plátně, 91 × 37 cm (soukromá sbírka; foto archiv autora).

další cestě do Jižní Afriky, kam odcestoval v březnu téhož roku a snad vystavoval v Kapském Městě (viz pozn. 21; z té doby pochází jeden z mála datovaných obrazů *Odpočinek pod palmami* /*Port Elizabeth*, 1935/ i rokem 1937 datovaný *V džungli*; obr. 13, 14). Dále z onoho dopisu z 15. listopadu 1935 víme, jak neúspěšně nabízel ke koupi čtyři své obrazy německému odboru kuratoria Moderní galerie, a to včetně dnes znovu objeveného oleje *Oblaka v Kapském městě* (za cenu 6000 tehdejších korun; viz obr. 20).²⁷ Habánem zmiňované dílo *Nach dem Regen in Port Elizabeth Hafen*, které Kitzler galerii nabízel za vysokou sumu 30 000 tehdejších korun²⁸ a jež Habán označuje za „dnes nezvěstný zásadní Kitzlerův obraz“ (HABÁN 2015, 61), mohl být snad totožný s obrazem, jenž byl v roce 1937 vystaven na velké Kitzlerově přehlídce v Mazáčově síni Elán ve Spálené ulici (viz dále) a byl přetištěn pod názvem *Port Elizabeth* v dobovém tisku (*sine* 1937b).²⁹ Velmi podobný, v detailech skoro totožný obraz se nedávno v Čechách objevil v aukci (*sine* 2018 online; obr. 17). Faktem ovšem je, že Kitzler evidentně dané téma zpracoval vícekrát (obr. 18; reprodukce další varianty viz HABÁN 2015, 59; motiv přístavu je přítomen i na dalším blíže neurčeném, tematicky spíše evropském obraze s prozatím neobjasněnou signaturou „J. Kitzler-l-venet“; *sine* 2015b online, obr. 21).

24 „Grafické výzdoby svazku ujal se akademický malíř Josef Kitzler, který po svých studiích v Německu, Francii, Americe a Africe je skutečně oprávněn elegantním tahem svého pera doprovázet skvělé ony autory...“ (*sine* 1924b). Těmito autory byli mladí italsí prozaici a básníci, např. Luigi Pirandello, Ugo Ojetti, Guido da Verona, Ada Negri, Sergio Corazzini aj., jejichž novely, povídky a básně byly vydány ve zvláštním dubnovém svazku *Měsíce*.

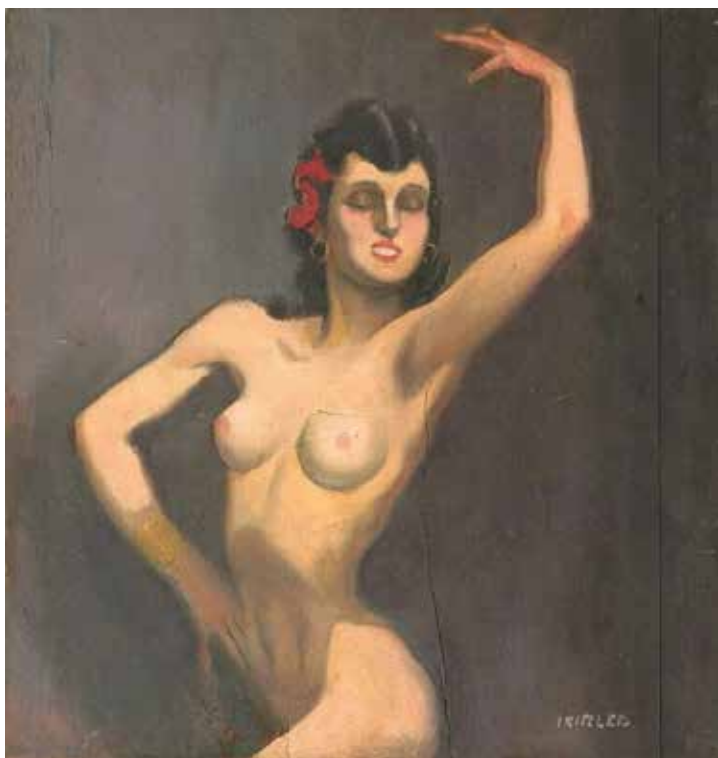
25 V roce 1929 vyhotovil např. obálku ke knize *Rodina hrdinů* V. J. NĚMIROVÍČE-DANČENKA (1929); v roce 1931 byl na titulním listu *Pražského ilustrovaného zpravodaje* (viz KITZLER 1931) otištěn jeho obraz *Muž a žena z Popradu-Velké* a v tomto časopisu se pak objevovaly i další jeho kresby především v roce 1941. V roce 1936 ilustroval včetně obálky knihu *Balada o duši Jaroslava Haška* G. R. OPOČENSKÉHO (1936). V roce 1937 provedl obálku a ilustrace ke knize *Honzík a Kája* Johna HABBERTONA (1937) a posléze ilustroval i knihu *Hrdina poháru* Rudolfa VLASÁKA (1937), obě pro Rebcovo nakladatelství.

26 Údaj o tom, že byl v roce 1930 (opět) vyloučen ze S. V. U. Mánes (*sine* 2019 online) je zřejmě chybný, neboť v matrice z uvedeného roku se Kitzlerovo jméno nevyskytuje (AMP S. V. U. Mánes, členská matrika 1930).

27 Kuratorium o nabídce jednalo 11. prosince 1935 a odmítlo ji (ANG MG, dopis ze 17. prosince 1935).

28 Pro srovnání: Moderní galerie zakoupila v roce 1934 Špálův obraz *Ovoce* za 2 400 Kč a v roce 1935 jeho obrazy *Vlastní podobizna* a *Na Sázevě* za 20 000 Kč (BURGET/MUSIL 2002, 195–196).

29 Dalšími dvěma zde reprodukoványými Kitzlerovými obrazy jsou *Tah buvolů* (*Büffelzug*) a *Domorodá chýše v Jižní Africe* (*Eingeborenenhütte in Südafrika*).

Obr. 15. Josef Kitzler, 20. nebo 30. léta 20. století / před 1922?: *Španělka* [Španělská tanečnice?]. Olej na desce, 41,5 x 39 cm (soukromá sbírka; foto archiv autora).

Obr. 16. Josef Kitzler, 20. nebo 30. léta 20. století: *Tanečnice*. Olej na kartonu, 44 x 36 cm (soukromá sbírka; foto archiv autora).

Pražské výstavy v letech 1937 a 1938

Ve 2. polovině 30. let každopádně Kitzler znovu pobýval v Praze. Do této doby spadají také dvě jeho velké výstavy, jichž se ve svém textu dotýká i Ivo HABÁN (2015, 61) a které provázely poměrně značný ohlas v tisku.³⁰ Ta první se uskutečnila v srpnu a září 1937 v Mazáčově výstavní síni Elán (neboli Grafickém kabinetu Leopold Mazáče), čp. 110, ve Spálené ulici 53. Kitzler zde vystavoval „na 30 olejů, pastelů a kreseb, jejichž motivy posbíral v Africe a naší Lipnici. Afriku vidí příliš očima Evropana, takže vznikají obrázky, navazující místy na dekorativnost palem, ale bez primitivní prostoty, kterou přinesl z Indie Hněvkovský.“³¹ Barevně poutavá jsou horizontální rozvrstvení rovníkových moří, splývajících s mraky, kde malíř velkými plochami nalézá nové valeury a nuance. V české Lipnici našel příležitost zopakovatí kolorování kontur, takže obrysy vstupují v záři svítivých barev. Koloristní delikátnosti nabývá ve figurálních studiích myjící se ženy a baletky, kde vidí půvabné oparové šedě a modře.“ (sine 1937a)

Prof. **František Viktor Mokry** (*1892–†1975), malíř a teoretik umění, v recenzi pro časopis *Venkov* pak nejprve s odkazem na dnes neznámý katalog vydaný k výstavě přidává některé detaily ke Kitzlerovu životu: „... představuje se české veřejnosti kultivovaný jemný malíř, který žil a působil svým uměním dlouhá léta v cizině. Málokdy vidáme v Praze toto mnichovské školení, jsme zvyklí již příliš na školu pařížskou. ... Zabýval se ilustracím v německých, anglických a amerických časopisech. Značnou položkou v jeho uměleckém životě a působení jest jeho pobyt v Jižní Africe, odkud také má některé své motivy v této výstavě. ... To jsou tak zajímavosti, uvedené v katalogu jeho výstavy u Mazáče.“ (–fvm– 1937) Následně shrnuje výstavu takto: „Oleje, pastely a kresby. Věcně a objektivně podané podobizny. Černošské vesnice a typy. Krajiny z Jižní Afriky, z Gibraltaru, a také z Čech, hrad Lipnice. Akty a květinová zátiší. Mnichovská škola dbá na půvabné vtipné malířské podání, nehoví příliš opravdovým malířským problémům, osobitý temperament je krocen metodou práce, která vždy vede k výsledku průměrně slušnému, akademicky vytříbenému, bez katastrof, bez rizika, bez konfliktů, na jaké jsme dnes, po vzorech pařížských, zvyklí i u nás. V uměleckém díle hledáme výsledek nějakého zápasu o nový výraz, a neoceňujeme příliš konvenci, třeba sebe rafinovanější. Teplé podmalování, vkusné střídání a vyrovnávání barev v celkovém teplém vyladění, a pak ty fialové a růžové, a ty příliš hmotné žlutě a hnědě, a ten stíravý tah štětce neuspokojuje oko, zvyklé na jiné dráždivé

³⁰ Připomeňme, že ve stejné době, v letech 1935–1937, vystavovali své exotické obrazy též zmiňovaní Maxim Kopf a Oskar Spielmann (HABÁN 2019, 56).

³¹ Malíř a cestovatel **Jaroslav Hněvkovský** (*1884–†1956).

Obr. 17. Josef Kitzler, 20. nebo 30. léta 20. století: *Přístav*. Olej na kartonu, 45 × 37 cm (soukromá sbírka; foto archiv autora).

Obr. 18. Josef Kitzler, 20. nebo 30. léta 20. století: *Přístav (Nakládání)*. Olej na překližce, 71 × 100 cm (soukromá sbírka; foto archiv autora).

Obr. 19. Josef Kitzler, 20. nebo 30. léta 20. století: *Pobřeží u Port Elizabeth*. Olej na plátně, 38 × 30 cm (© Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě, inv. č. 19A-818).

Obr. 20. Josef Kitzler, 20. nebo 30. léta 20. století: *Oblaka v Kapském Městě*. Olej na plátně, 50,5 × 40 cm (soukromá sbírka autora; foto archiv autora).

Obr. 21. Josef Kitzler, 40. léta 20. století?: *Přístav (Tankery před siluetou města)*. Olej na plátně, 75 × 40,5 cm, signováno „J. Kitzler-lvenet“, datováno aukční síní HannoVerum (soukromá sbírka; převzato ze *sine* 2015b online).

protiklady a na diferencovanější souhry. To tak všeobecně o malování mnichovském – Kitzler z toho nečiní výjimku.“ (-fvm- 1937)

Příznivější tón naopak zaznívá z dalších ohlasů. Zpravodaj *Národních listů* píše: „Hrst žně pobytu v Jižní Africe je viděna okem malíře poučeného Cezannem a posazena pevnou rukou kreslíře, zvyklého pracovat do malých formátů ilustrací. Jeho obrazy, zátiší, krajiny i figury jsou dekorativně rozvrženy v ploše a malovány čistými, ostrými tóny v plochách, omezených ještě silnou barevnou konturou. ‚Růžové azalky‘, ‚Zátiší s hortensii‘, stejně jako krajiny ‚Stolová hora‘, ‚Rovnickový západ‘ nebo ‚Černoška před chatou‘ přes všechnu barvitost jsou ukázněny v jasné náladové akordy, kde silné slunce hraje hlavní úlohu.“ (-jrm- 1937) Chválou na Kitzlerovu adresu nešetřil ani redaktor a básník **Antonín Pecelt** (* 1910–† ?): „Je figurářem, ale neodolal ani kouzlu exotických krajin. Maluje rád studeně a teplé barvy jen pokládá, právě tak jako neutrální červeň. Zvláště studeně působí jeho moře malované bledou zelení, jedovatou fialovou barvou a sytou žlutí (Rovnickové moře č. 16). Záplavy fialové v bledě modré (Rovnickový západ) působí nezvykle, ale velmi pěkně. Úžasné chladné jsou jinak pěkné, dekorativní malby: Myjící se žena a Palmy. Kitzlerovy akty černých dívek jsou půvabně barevné, trochu gauginovské, zátiší trochu picasovské, ale půvabné. Port elisabetský přístav je sice pathetický, ale velmi dekorativní. Krásný a výrazný je obraz ‚Podobizna syna primáře Dr. V. K‘. Celkem malíř je přívržencem moderních směrů a připíná půvab exotiky k dobré manýře školeného mistra.“ (PECELT 1937) V podobném duchu píše literární a výtvarný kritik **Adolf Veselý** (* 1886–† 1961): „Nedbaje mezidobí vystoupil s třicítkou svých prací v Mazáčově salonu Josef Kitzler. Přichází s plombou exotika a vedle domácích krajinářských motivů (Lipnice), portretů a kytic ukazuje západy z rovníku, bushe s negerským děvčetem, akty černošek a palmy... všechno to solidní a takřka způsobná malba, jemná a citlivá pro kresbu i barvu. Evropsky kultivované oko dívá se tu na tuhle negerskou exotiku a vidí ji takřka salonně malebně... kdež pak je ona tradičně vyzdvihovaná divoká primitivnost lidového výrazu!“ (VESELÝ 1937, 721) Poslední ohlas pak přináší německy psaný *Prager Presse*: „Malíř Josef Kitzler ... není žádným buřičem. Základem jeho obrazů, které nepředstírají, že řeší tematické či malířské problémy, tvoří pevná, čistá kresba. Projevuje se v nich zřetelně absolvent mnichovské akademie: Kitzler dokáže jistou rukou malovat sympaticky, technicky zručně a v čisté paletě barev. Nejzajímavější jsou jeho obrazy z exotické Jižní Afriky. ... Za zmínku stojí ještě malý obraz ‚Balletky‘, jemná a vkusná imprese.“ (-l. b.- 1937; překlad autor; zřejmě obr. 22)³²

V únoru 1938 následovala druhá Kitzlerova pražská výstava, tentokrát v Beaufortově salonu, čp. 25, v Jungmannově ulici 13. Tematicky byla zaměřena právě na Kitzlerovy práce s jihoafrickými motivy a proslavem ji měl zahájit spisovatel a novinář dr. **Alfred Fuchs** (* 1892–† 1941),

³² „Der Maler Josef Kitzler ... ist kein Himmelsstürmer. Eine solide, saubere Zeichnung bildet die Grundlage für seine Bilder, die weder thematisch noch malerisch Probleme zu lösen vorgeben. In ihnen kommt der Absolvent der Münchener Akademie deutlich zum Vorschein: geschickt in der Technik, sauber in der Palette, weiss Kitzler mit sicherer Hand gefällig darzustellen. Am interessantesten sind seine Bilder aus dem exotischen Südafrika. ... Hervorzuheben wäre noch das kleine Bild ‚Balletteuse‘, eine zarte und flotte Impression.“

který je v tisku označen za Kitzlerova spolužáka (*sine* 1938).³³ Kromě již dříve známé recenze výtvarného publicisty **Augusta Ströbela** (* 1878–† 1942; -a. st.- 1937; HABÁN 2015, 61) byl objeven ohlas v časopise *Venkov*, a to opět z pera Františka Viktora Mokrého, který již dříve psal o Kitzlerově výstavě u Mazáče: „V nové Beaufortově výstavní síni v Jungmannově tř. č. 21 [!] vystavil své novější oleje malíř, kterého osud přes Mnichov a Paříž zavál až do jižní Afriky. Odtamtud přivezl si Josef Kitzler své nejlepší věci, vybudované barevně a náladově nadnesené. Nejlepší malbou z těchto afrických jest živě cítěná malba ‚Transkeleská děvčata‘ se zajímavými novými barevnými akordy, plně znějícími. Kitzler při svém malování dbá jisté úhlednosti a uro-

nanosti, často na úkor bezprostřednosti a výraznosti, a tyto vlastnosti bychom nejraději viděli právě v těch motivech afrických a černošských. Realistické školení mnichovské připomenou jeho mužské podobizny.“ (-fvm- 1938)

Obr. 22. Josef Kitzler, 20. nebo 30. léta 20. století: *Baletky*. Olej na překližce, 50 × 39,5 cm (soukromá sbírka; foto archiv autora).

Nejasný konec

Kitzlerovy pražské výstavy v letech 1937 a 1938 představovaly, přinejmenším z ohlasů v tisku soudě, jeho domácí umělecký vrchol. Po nich se jeho stopa ztrácí. V roce 1938 svými portrétními kresbami vyzdobil pamětní knihu určenou významnému českému dermatovenerologovi **prof. Františku Šambergerovi** (* 1871–† 1944), kterou nyní uchovává Národní lékařská knihovna v Praze a jež obsahuje portréty lékařů kliniky (NLK MG 465).³⁴ Poslední zpráva objevená v dobovém tisku je z období protektorátu Čechy a Morava, z roku 1941: Josef Kitzler, který je zde počítán k „německým autorům“, se zúčastnil soutěže na propagační plakát hl. města Prahy, do níž přihlásilo 96 autorů (5 německých) celkem 106 návrhů (5 německých), a získal mezi německými autory druhou cenu za návrh pod heslem „Deutsche Schule“ v částce 1500 korun (první cenu získal architekt a grafik **Julius Schmiedl** / * 1883–† 1944/, žák Jana Kotěry); všechny došlé návrhy měly být následně vystaveny v Uměleckoprůmyslovém muzeu (-r- 1941; -krt- 1941). Další osudy Josefa Kitzlera zůstávají prozatím neznámé: zjištěno bylo pouze to, že v roce 1946 byl zastoupen na výstavě *Vysoké Mýto v obraze*, která v tomto městě probíhala.³⁵ Do této doby lze opatrně zařadit některé práce s českými venkovskými motivy (obr. 23–25). Zda absence

33 „In der Beaufort-Austellungshalle in Prag wurde die Ausstellung von Bildern des Malers Josef Kitzler ‚Südafrika‘ durch eine Ansprache Dr. Alfred Fuchs‘, seines Mitschülers eröffnet.“

34 Album obsahuje portrét Františka Šambergera a portréty dalších lékařů z kliniky: Emila Petrůčka, Františka Frenzla, Jana Obřetla, Jaroslava Křečka, Josefa Hynie, Ludmily Wagnerové, Ludovita Emanuela, Miroslavy Sladkovské, Věry Doškářové, Vlasty Řihové, neznámé ženy a dvou neznámých mužů.

35 Zprávu o výstavě přineslo regionální periodikum *Stráž českého východu* (*sine* 1946): „Zaujme nás bohatá umělecká žení prof. Aloise Smského, který svými oleji, akvarely a kresbami dokazuje vroucně kladný poměr ke krásám našeho města, shlédneme obrazy Josefa Haška, lepty bran a věží prof. Jana Podhajského, výtvary sloupnického malíře Jana Špíchalů, akvarely Vojtěcha Popelky, oleje Jaroslava Riegra, Bohumila Knyttla, litomyšlského rodáka – sochaře Joži Kubička, Jana Jušky, Oldřicha Hlavsy, Josefa Kitzlera, Ivana Bednáře, akvarely Jaromíra Neumanna, Ing. Ludvíka Černovického, arch. Josefa Šantrůčka, Františka Horského, oleje Prágrovy, Doskočilovy, Kubizňákovy aj.“ – Za tuto informaci, stejně jako za obstarání fotografií Kitzlerova obrazu dnes uloženého v Regionálním muzeu ve Vysokém Mýtě, srdečně děkují zdejšímu archiváři a kurátorovi Mgr. Vojtěchu Barcalovi.

Obr. 23. Josef Kitzler, 20. nebo 30. léta 20. století: *Vesnice*. Olej na překližce, 23 x 23 cm (soukromá sbírka autora; foto archiv autora).

Obr. 24. Josef Kitzler, 1947?: *Chalupy v zimě*. Olej na kartonu, 40 x 48 cm (soukromá sbírka autora; foto archiv autora).

jakýchkoli informací o Kitzlerově životě a aktivitách po druhé světové válce nějakým způsobem souvisí s jeho doloženým vztahem k německojazyčnému meziválečnému pražskému prostředí, musí zůstat otevřena. Pravdou zůstává, že kupříkladu jeho nabídka německému odboru kuratoria Moderní galerie k odkupu jeho obrazů v polovině 30. let je s ohledem na jeho český původ ojedinělá,³⁶ stejně jako je pozoruhodný fakt, že se zhruba ve stejné době obracel se žádostí o stipendium na Německou společnost věd a umění, pozdější Německou akademii věd v Praze.³⁷ Zda jeho prostupování do německého prostředí bylo motivováno politicky a mohlo vést dokonce až k pozdější kolaboraci, nelze při stavu dochovaných pramenů rozhodnout.³⁸ Ivo Habán píše, že Kitzlerova přítomnost je „prostřednictvím děl zachycená v roce 1949“ (HABÁN 2015, 61), a uzavírá, že „podle zatím neověřených indicií je možné usuzovat, že umělec zemřel krátce před polovinou šedesátých let“ (HABÁN 2015, 62), snad v roce 1965.³⁹

Na objevení dalších detailů ze života tohoto talentovaného umělce, jehož obrazy zachycující jihoafrické reálie „představují z hlediska námětů na meziválečné československé scéně zcela výjimečné záležitosti“ (HABÁN 2015, 61), stejně jako na komplexnější zhodnocení jeho díla a místa v československém umění mezi dvěma světovými válkami, si v každém případě musíme ještě počkat.

Obr. 25. Josef Kitzler, 20. nebo 30. léta 20. století: *Pohled na hrad Lipnice nad Sázavou*. Olej na překližce, 23 x 23 cm (soukromá sbírka autora; foto archiv autora).

36 Viz výše. Podle informací a evidence Iva Habána byl Josef Kitzler jediným Čechem z 220 německy hovořících umělců, s nimiž tento německý odbor komunikoval.

37 V roce 1933 se obracel dopisem zřejmě se žádostí o stipendium na Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik (později přejmenovanou na Německou akademii věd v Praze – Deutsche Akademie der Wissenschaften in Prag; MIŠKOVÁ/NEUMÜLLER 1994, 208).

38 Pozoruhodná je v tomto kontextu zmínka jihoafrického historika a spisovatele Erica Rosenthala z roku 1945, který ve svém stručném přehledu jihoafrických karikaturistů bez další podrobnosti uvádí, že Kitzlerův „konec byl tragický“ („His end was a tragic one“; viz ROSENTHAL 1945), což se ovšem v té době pochopitelně nemohlo týkat jeho života, ale jediné osobní situace.

39 Olšanské hřbitovy v Praze evidují pod jménem Josef Kitzler dva zemřelé: urna jednoho z nich byla uložena do hrobu č. 232 (hřbitov č. 5, odd. 20) 10. června 1965. Vzhledem k tomu, že na náhrobní desce se kromě rodiny Cibulkovy a „Kitzlerovy“ [sic] objevuje i „rodina Králova“, přičemž Králová bylo jméno matky Josefa Kitzlera za svobodna, není vyloučeno, že právě zde je Josef Kitzler pohřben. Je-li tato hypotéza správná, pak by životní dráha Josefa Kitzlera byla datována do let 1891–1965.

PRAMENY

- ABK München — Akademie der Bildenden Künste München, Matrikelbücher, Matrikelbuch Bd. 3: 1884–1920, Josef Kitzler, Nr. 5011, Doppels. 412. Dostupné na <https://matrikel.adbk.de/matrikel/mb_1884-1920/jahr_1911/matrikel-05011> [vid. 2021-11-28].
- AMP MHMP I. — Archiv hlavního města Prahy, fond Magistrát hlavního města Prahy I., Referát IV, popisní, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920), Cizí příslušníci, kart. 497, č. 47, Kitzler, Karel (1845). Dostupné na <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=30EE4753351111E-99BF740618600A675&scan=1#scan1>> [vid. 2022-08-30].
- AMP S. V. U. Mánes — Archiv hlavního města Prahy, fond Spolek výtvarných umělců Mánes Praha, členská matrika 1917–1920, inv. č. 14, sign. 0.1.14; členská matrika 1921–1924, inv. č. 15, sign. 0.1.15; členská matrika 1930 (1928–1931), inv. č. 23, sign. 0.1.23; protokoly schůzí 1918–1922, inv. č. 28, sign. 1.1.1.
- AMP Sbirka matrik — Archiv hlavního města Prahy, Sbirka matrik – katolické, vnější obvody, Vinohrady, kostel sv. Ludmily, matrika narozených (1890–1892), sign. VIN N4; dvojs. 321. Dostupné na <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=A9EF9477BF1C4E28939CAB175D0D2DD1&scan=330#scan330>> [vid. 2021-11-28].
- ANG MG — Archiv Národní galerie v Praze, fond Moderní galerie 1901–1942 (1968), sign. AA1362, korespondence (J–K), složka č. 121, dva dopisy Josefa Kitzlera kuratoriu Moderní galerie z 9. ledna 1935 a 15. listopadu 1935, úřední dopis kuratoria podepsaný H (Rudolf Hönigschmid) ze 17. prosince 1935, bez foliace.
- NA PŘ I – K — Národní archiv, Praha, Policejní ředitelství Praha I – konskripce (1810–1930), kart. 261, obraz 402, 403. Dostupné na <<http://digi.nacr.cz/prihlasky2/index.php?action=link&ref=czarch:CZ-100000010:874&karton=261&folium=402>>; <<http://digi.nacr.cz/prihlasky2/index.php?action=link&ref=czarch:CZ-100000010:874&karton=261&folium=403>> [vid. 2022-08-30].
- NLK MG 465 — Národní lékařská knihovna v Praze, rkp. V upomínku 20 letého jubilea (1918–1938 : Šamberger – 20. jubileum 1918–1938, upomínkové album). Pamětní kniha dermatovenerologovi prof. MUDr. Františku Šambergerovi s věnováním: Svému chefovi oddaná Klinika 1. říjen 1938, portréty F. Šambergera a 12 lékařů od Josefa Kitzlera, rkp. 18 listů, 39 × 45 cm, sign. MG 465.

LITERATURA

- sine* 1878 — *sine*: Denní kronika : Zasedací síň radnice Vinohradské. Posel z Prahy [10], 1878/216, 5. 9. 1878, [2].
- sine* 1882 — *sine*: Zprávy z Prahy a z venkova : Malba. Pražský denník 17, 1882/236, 17. 10. 1882, [2].
- sine* 1886 — *sine*: Denní kronika : Zasedací síně v nové radnici v Karlíně. Národní listy 26, 1886/352, 21. 12. 1886, odpolední vyd., [3].
- sine* 1888 — *sine*: Denní zprávy : Vzácný přítel škol vinohradských. Národní listy 28, 1888/88, 28. 3. 1888, ranní vyd., [3].
- sine* 1894 — *sine*: Denní zprávy : Změny držebnosti. Národní listy 34, 1894/231, 22. 8. 1894, ranní vyd., 5.
- sine* 1895 — *sine*: Tageschronik : Die Baubewegung in Prag. Politik 34, 1895/141, 23. 5. 1895, 5.
- sine* 1901 — *sine*: Denní zprávy : Obrazy Žitné a Slepé brány v Sokolské třídě. Národní listy 41, 1901/251, 11. 9. 1901, ranní vyd., 3.
- sine* 1911 — *sine*: Směs : Episoda z pražských voleb. Ohlas od Nežárky 41, 1911/23, 9. 6. 1911, 227.
- sine* 1916 — *sine*: fotografie Naši umělci na vojně. Světozor 16, 1916/50, 9. 8. 1916, [6].
- sine* 1918 — *sine*: 49. výstava S. V. U. Manes : Praha, Obecní dům, září–říjen 1918. Praha 1918.
- sine* 1919a — *sine*: Exposition d'art Tchecoslovaque : du 5 Juillet au 3 Aout 1919 : S. V. U. Manes Prague : Kunsthalle Berne. Katalog výstavy. [Bern 1919].
- sine* 1919b — *sine*: Exposition d'art Tchecoslovaque : Novembre 1919 : Kunsthalle Bâle, S. V. U. Mánes, Prague. Katalog výstavy. [Basel 1919].
- sine* 1920 — *sine*: Bibliographisches Bulletin der Schweizerischen Landesbibliothek = Bulletin bibliographique de la Bibliothèque nationale suisse 20, 1920/1.
- sine* 1921 — *sine*: Různé zprávy : Naši umělci v cizině. Národní listy 61, 1921/189, 12. 7. 1921, ranní vyd., 4.
- sine* 1922 — *sine*: Third Annual Exhibition. Katalog výstavy, The South African Academy, Selborne Hall, Johannesburg, 1.–9. 5. 1922. [Johannesburg 1922].
- sine* 1924a — *sine* [K+M+B]: Pražský film : (Po vojansku). Lidové noviny 32, 1924/113, 3. 3. 1924, 3.
- sine* 1924b — *sine*: Literatura a umění : „Měsíc“ – mladému písemnictví italskému! Československý legionář 6, 1924/16, 18. 4. 1924, 9.
- sine* 1937a — *sine*: Kultura pro každého : Výstava J. Kitzlera. Polední list 11, 1937/230, 20. 8. 1937, 2.
- sine* 1937b — *sine*: Drei Kollektiv-Ausstellungen. Bilderbeilage der Prager Presse 17 : Die Welt am Sonntag, 1937/36, 5. 9. 1937, 2.
- sine* 1938 — *sine*: In der Beaufort-Ausstellungshalle. Prager Presse 18, 1938/50, 20. 2. 1938, 8.

- sine* 1946 — *sine*: Výstava Vysoké Mýto v obraze. Stráž českého východu 9, 1946/21, 20. 6. 1946, [1].
- sine* 2015a online — *sine*: J. Kitzler – A Brilliant Idea. In: Africa Cartoons, encyclopedia of African political cartooning, publikováno 17. 10. 2015. Dostupné na <<https://africacartoons.com/j-kitzler-a-brilliant-idea/>> [vid. 2021-12-01].
- sine* 2015b online — *sine*: položka Josef Kitzler, Oil painting, industrial image: Tankers in front of a city silhouette, č. 289552. In: Auctionet, publikováno červen 2015 (HannoVerum). Dostupné na <<https://auctionet.com/en/289552-josef-kitzler-oil-painting-industrial-image-tankers-in-front-of-a-city-silhouette>> [vid. 2022-08-30].
- sine* 2018 online — *sine*: položka Josef Kitzler, Přístav, č. 15401. In: Obrazy v aukci, s.r.o., publikováno 24. 1. 2018. Dostupné na <https://obrazyvaukci.cz/polozka/josef-kitzler_pristav-19484> [vid. 2021-12-01].
- sine* 2019 online — *sine*: Historický seznam členů. In: S. V. U. Mánes, aktualizace 2019. Dostupné na <<https://www.svumanes.cz/spolek/seznam-clenu#pismo-k>> [vid. 2021-11-28].
- sine* 2020 online — *sine*: Passenger Search. In: The Statue of Liberty – Ellis Island Foundation, aktualizace 2020, vyhledávané heslo Joseph Kitzler. Dostupné na <<https://heritage.statueofliberty.org/passenger-result>> [vid. 2021-11-28].
- sine* 2022 online — *sine*: Ausstellungen – Archiv : Exposition d'Art Tchécoslovaque, 01. Nov 1919 – 30. Nov 1919 (ungefähre Daten). In: Kunsthalle Basel, aktualizace 2022. Dostupné na <<https://www.kunsthalle-basel.ch/exhibition/exposition-dart-tchecoslovaque/>> [vid. 2022-06-15].
- a.st.- 1937 — a.st. [August Ströbel]: Afrika-Maler. Deutsche Zeitung Bohemia 110, 1937/201, 27. 8. 1937, 5.
- AMMANN/SZEEMANN 1970 — Jean-Christophe AMMANN / Harald SZEEMANN: Von Hodler zur Antiform : Geschichte der Kunsthalle Bern. Bern 1970.
- BÁRTOVÁ 2010 — Veronika BÁRTOVÁ: Sbírka obrazů Galerie Klatovy/Klenová v letech 1963–1989. Bakalářská práce, Olomouc 2010. Uloženo: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění.
- bg- 1921 — bg: Kulturní kronika : Česká umělecká representace v cizině, hodná kabelového telegramu. Lidové noviny 29, 1921/382, 2. 8. 1921, ranní vyd., 9.
- BULVASOVÁ 2016 — Alena BULVASOVÁ: Na cestě k rasové segregaci : Jihoafrická unie mezi světovými válkami. Diplomová práce, Praha 2016. Uloženo: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin.
- BURGET/MUSIL 2002 — Eduard BURGET / Roman MUSIL (eds): Václav Špála (1885–1946) : Soupis díla – Václav Špála felt into the class of the artist generation which had a fundamental portion in forming the Czech modern art... Praha 2002.
- CLEGG 2012 — Elizabeth CLEGG: War and peace at the Stockholm 'Austrian Art Exhibition' of 1917. The Burlington Magazine 154, 2012/1315, 676–688.
- ČIPERA 1918 — Ivan ČIPERA: „A přece“ : Vídeňská „Secesse“ – Naši mladí – „Manes“ ve prospěch „Českého srdce“. Rozkvět 11, 1918/7, 169–170.
- EDGAR 1919 — Emil EDGAR: Výtvarné umění : 49. výstava spolku výt. umělců „Manes“ (v Obec. domě, září-říjen 1918). Zvon 19, 1919/5, 70–71.
- ERBEN 1890 — Josef ERBEN (ed.): Administrační zpráva obce královského hlavního města Prahy a spojených s městskou statistickou komisí obcí sousedních Karlína, Smíchova, Král. Vinohradů a Žižkova za léta 1885 a 1886 : Statistických knížek za léta 1885 a 1886 díl II., vydání české. Praha 1890.
- ERBEN 1891 — Josef ERBEN (ed.): Administrační zpráva obce královského hlavního města Prahy a spojených s městskou statistickou komisí obcí sousedních Karlína, Smíchova, Král. Vinohradů a Žižkova za léta 1887–1889. Vydání české. Praha 1891.
- FDL 1918 — FDL [Antonín Friedl]: Členská výstava S. V. U. „Manes“ v Obecním domě, v září, říjnu 1918. Nové Čechy 1, 1918/9–10, 459–463.
- fvm- 1937 — fvm [František Viktor Mokřý]: Kultura : Malíř Josef Kitzler. Venkov 32, 1937/201, 27. 8. 1937, 6.
- fvm- 1938 — fvm [František Viktor Mokřý]: Kultura : Malíř Josef Kitzler. Venkov 33, 1938/58, 10. 3. 1938, 8.
- HABÁN 2015 — Ivo HABÁN: Zachycení cizích kultur, nebo trvalejší vliv? : Exotické náměty v tvorbě Maxima Kopfa, Josefa Kitzlera a Oskara Spielmanna – Festhalten fremder Kulturen oder beständigerer Einfluss? : Exotische Motive im Schaffen von Maxim Kopf, Josef Kitzler und Oskar Spielmann. In: Na cestách : Impulzy zahraničních kulturních prostředí v tvorbě německy hovořících umělců a umělekyn z Čech, Moravy a Slezska = Auf Reisen : Internationale Kulturimpulse im Schaffen deutschsprachiger Künstler und Künstlerinnen aus Böhmen, Mähren und Schlesien. A. Habánová / I. Habán (eds), Liberec 2015, 55–63.
- HABBERTON 1937 — John HABBERTON: Honzík a Kája. Praha [1937].
- HARLAS 1902 — František Xaver HARLAS: České malířství počátkem 20. věku. Osvěta 32, 1902/7, 589–602.
- HONZÍK/HONZÍKOVÁ 1984 — Miroslav HONZÍK / Hana HONZÍKOVÁ: 1914/1918 : Léta zkázy a naděje. Praha 1984.
- jč- 1927 — jč [Josef Čapek(?)] : Kulturní kronika : Pražské výstavy : Výstava originálů Viktora Rolína v Rubensově Saloně. Lidové noviny 35, 1927/614, 6. 12. 1927, ranní vyd., 7.
- jrm- 1937 — jrm [Josef Richard Marek(?)] : Z kulturního života : Josef Kitzler. Národní listy 77, 1937/236, 29. 8. 1937, ranní vyd., 5.
- KITZLER 1921a — Josef KITZLER: ilustrace Vzpomínky na Prahu. Smích republiky 3, 1921/7, 10. 2. 1921, [12].
- KITZLER 1921b — Josef KITZLER: ilustrace Vyšší kultura. Smích republiky 3, 1921/11, 10. 3. 1921, [1].

- KITZLER 1921c — Josef KITZLER: ilustrace Společenské klepy. Smích republiky 3, 1921/17, 21. 4. 1921, [8].
- KITZLER 1931 — Josef KITZLER: ilustrace Muž a žena z Popradu-Velké. Pražský ilustrovaný zpravodaj [11], 1931/32 (558), 7. 8. 1931, 1.
- KLAZAR 2019 — Josef KLAZAR: Pražské stopy Jaroslava Pantaleona Majora : Dílo žáka Beuronské umělecké školy jako obraz doby – Die Prager Spuren von Jaroslav Pantaleon Major : Das Werk eines Schülers der Beurerer Kunstschule als Abbild seiner Zeit. Staletá Praha 35, 2019/1, 51–97.
- krt- 1941 — krt: Soutěž na propagační plakát Prahy rozhodnuta. Lidové noviny 49 (4), 1941/162 (75), 29. 3. 1941, polední vyd., 2.
- l. b. - 1937 — l. b.: Kulturchronik : Kunst : Der Maler Josef Kitzler. Prager Presse 17, 1937/233, 26. 8. 1937, 6.
- LEŠER 1891 — Václav LEŠER (ed.): Adressář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí Bubenče, Karlína, Smíchova, Kr. Vinohrad, Vršovic a Žižkova. Praha 1891.
- MIŠKOVÁ/NEUMÜLLER 1994 — Alena MIŠKOVÁ / Michael NEUMÜLLER: Společnost pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách : (Německá akademie věd v Praze) : Materiály k dějinám a inventář archivního fondu = Die Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen : (Deutsche Akademie der Wissenschaften in Prag) : Materialien zu ihrer Geschichte und Inventar des Archivbestandes : 1891–1945. Praha 1994.
- MITTENZWEY 1916 — Kuno MITTENZWEY [Kuno Renatus]: Sommer-Ausstellung der „Münchener Sezession“ : 20. Mai – 31. Oktober 1916. Deutsche Kunst und Dekoration 38, 1916 (April–September), 291–292. DOI: <<https://doi.org/10.11588/digit.8538.39>>.
- NĚMIROVIČ-DANČENKO 1929 — V. J. [Vasilij Ivanovič] NĚMIROVIČ-DANČENKO: Rodina hrdinů : Román o 3 dílech. Praha 1929.
- OPOČENSKÝ 1936 — Gustav Roger OPOČENSKÝ: Balada o duši Jaroslava Haška. Lipnice nad Sázavou 1936.
- PECELT 1937 — Ant[onín] PECELT: Umění : Prvá výstava v Praze... Jas 11, 1937/36, 3. 9. 1937, 6.
- PROCHÁZKA 1919 — Arnošt PROCHÁZKA: Diář literární a umělecký. Praha 1919.
- r- 1941 — r: Výsledek soutěže na propagační plakát hl. m. Prahy. Venkov 36, 1941/75, 29. 3. 1941, 6.
- ROBINSON ET AL. 1971 — A. M. Lewin ROBINSON ET AL.: Cartoonists. Standard Encyclopaedia of Southern Africa. Vol. 3 : Cal–Dev. D. J. Potgieter (ed.), Cape Town 1971, 114–121.
- ROSENTHAL 1945 — Eric ROSENTHAL: S. A. Cartoonists II. Trek : the family magazine for all South Africans = Die Familietydskrif vir alle Suid-Afrikans 10, 24. 8. 1945, 14.
- SCHOONRAAD/SCHOONRAAD 1989 — Murray SCHOONRAAD / Elzabé SCHOONRAAD: Companion to South African Cartoonists. Johannesburg 1989.
- ŠÁMAL 2015 — Petr ŠÁMAL: Výzdoba pražské obytné budovy od šedesátých let 19. století do první světové války. Disertační práce, Praha 2015. Uloženo: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění.
- TOMAN 1993 — Prokop TOMAN (ed.): Nový slovník československých výtvarných umělců I. : A–K. Sešit 5 : Chal–Klí. Ostrava 1993, 4. vyd. Reprint vydání z roku 1947.
- URBÁNEK 1882 — František Augustin URBÁNEK (ed.): Zprávy literární, hudební a umělecké : Na průčelí nového obecního dvora... Urbánkův Věstník bibliografický 3, 1882/10, 12. 10. 1882, 296.
- VESELÝ 1937 — Ad[olf] VESELÝ: Výtvarné umění : Letní sezona výtvarného umění v Praze. Zvon 37, 1937/52, 721–722.
- VLASÁK 1937 — Rudolf VLASÁK: Hrdina poháru : (amatér Čipera) : Příběh malého sportovce. Praha [1937].
- WIENDL 2019 — Jan WIENDL: Deníky Karla Teige v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze – The Diaries of Karel Teige in the Literary Archive of the Museum of Czech Literature in Prague. Slovo a smysl = Word & Sense 16, 2019/32, 231–309. DOI: <<https://doi.org/10.14712/23366680.2019.2.11>>.
- WOLF 1916 — Georg Jacob WOLF: Münchner Sommerausstellungen. Die Kunst für alle : Malerei, Plastik, Graphik, Architektur 31, 1915–1916/21/22, 1. 8. 1916, 405–433.
- ZAHRADNÍK 2001 — Pavel ZAHRADNÍK: Degradace paláce a jeho obnova v 19. a 20. století. In: Mojmír Horyna / Pavel Zahradník / Pavel Preiss: Černínský palác v Praze. [Praha] 2001, 213–239.

RESUMÉ

Academic painter, draughtsman and illustrator Josef Kitzler (*November 26, 1891 Královské Vinohrady – †1965?) belongs to artists about whom we lacked even the most basic information until recently. The only information were few lines in Toman's *New Dictionary of Czechoslovak Visual Artists*, mentioning Kitzler's studies at the Academy of Fine Arts in Munich, his exhibitions in Switzerland, London and South Africa, as well as the Prague exhibition in 1938, where Kitzler exhibited paintings inspired by his South African sojourns (TOMAN 1993, 486). After many decades, Ivo HABÁN (2015) was the first to try to at least partially fill this information vacuum in his study, presenting three German-speaking artists, including Josef Kitzler. Their exhibitions held in the 1920s and 1930s displayed to the Czechoslovak audience their work depicting exotic overseas locations, the local culture and inhabitants. Habán was also the first to review two of Kitzler's letters stored in the Archives of the National Gallery in Prague (ANG MG) as well as other contemporary archival evidence,

on the basis of which he was able to provide more detailed information about the painter's stays abroad as well as his work and exhibitions. He reprinted three of Kitzler's paintings with South African themes and also drew attention to Kitzler's only painting known to him in Czech public institutions, *Transkei boy*, deposited in the Klatovy/Klenová Gallery (fig. 11).

The present text significantly expands Habán's findings, and fills in a number of hitherto blank spaces in Kitzler's life story, although many of its essential moments and connections remain unknown due to the lack of preserved sources. The first significant new finding is the fact that Josef Kitzler came from a Czech, not a German-Czech family (his father Karel, himself an academic painter, was, among other things, a member of the Vinohrady municipal council and other municipal bodies) and, despite his studies at the prestigious Munich Academy, he remained firmly connected with the Czech cultural environment at least in the 1920s. In the time of the First World War he was friends with Václav Špála, in 1918 Karel Teige mentions him as a possible collaborator of the planned, unrealized *Praha* magazine, and from 1918 he is listed as a member of Mánes Association of Graphic Artists (S. V. U. Mánes), with which he also exhibited. Partially documented was also his illustration collaboration with various Czech periodicals, especially with the humorous *Smích republiky* (*Laughter of the Republic*), for which he created several dozens brilliantly executed full-page drawings, often placed on the cover.

Discovered were circumstances of his travels in the 1920s and 1930s: his first trip to Johannesburg in 1921, where he exhibited in 1922 and left for New York the same year. Much attention is subsequently paid to his two large exhibitions in Prague in 1937 and 1938, for which a number of reviews in the contemporary press was found, also reproduced in the article. On the other hand, Josef Kitzler's extremely interesting ties to the German-speaking cultural environment of Prague, which Ivo Habán had already discovered, remain unexplained: despite his Czech origin, Josef Kitzler communicated in 1935 with the German curatorial department of the Modern Gallery in Prague about the possible purchase of his paintings. Around the same time he was applying apparently for a scholarship to the German Society of Sciences and Art (later the German Academy of Sciences in Prague), and in 1941 the contemporary press even ranked him among "German artists". Whether this penetration of his into the German environment was politically motivated and could even lead to Kitzler's later collaboration under the protectorate, which would partly explain the almost complete absence of information about his person after the Second World War, cannot be decided due to the state of the preserved evidence.

The text also significantly expands our knowledge of Kitzler's paintings known today, the number of which can be estimated at roughly thirty or forty. The coloured plates reproduce a total of twenty one Kitzler's paintings, mostly oils, as well as three of his drawings for the First Republic magazine *Smích republiky*. They are mostly published for the first time and the themes of South Africa predominate. Above all, another previously unknown painting by Kitzler was newly discovered, which is now in the possession of the Regional Museum in Vysoké Mýto (*Coast near Port Elizabeth*, fig. 19). Finally new information was revealed about the end of the artist's life, and with a certain degree of probability it can now be concluded that Josef Kitzler died in 1965 and is buried at the Olšany Cemetery in Prague.

Fig. 1. Painters Václav Špála (left) and Josef Kitzler (centre) and dancer of the Municipal Theatre in Vinohrady Joe (Josef) Jenčík on the Hungarian front in 1916 (unknown photographer, taken from *sine* 1916).

Fig. 2. Josef Kitzler, 1913: *Cows with a wagon*. Oil on cardboard, 44 × 58 cm (private collection; photo archive of the author).

Fig. 3. Josef Kitzler, about 1918: *Bath*. Chalk, 40 × 32 cm (private collection; photo archive of the author).

Fig. 4. Josef Kitzler, about 1910–1920: *Snake Girl*. Oil on plywood, 63.5 × 47cm; on the back, an exhibition label from Topič salon with the date 1944 (Jennmaur Gallery, San Francisco CA, USA, sign. HY61; available at <<https://www.jennmaur.com/pasubjectindex/paartistpages/KITZLERfeaturedartistpage2.htm>> [vid. 2022-08-30]).

Fig. 5. Josef Kitzler, 1920: *Memories of Prague*. Signed "Jos Kitzler London 20". Attached anecdotal text in Czech and Croatian: "Áda: 'Have you ever been to the National Assembly? It's terrible how many of those deputies are bald!' – Žofi: 'Don't be surprised, it can't be any other way when they keep having a brush with each other!'" (adapted from KITZLER 1921a).

Fig. 6. Josef Kitzler, about 1920: *Higher culture*. Signed "Jos Kitzler Mlnncols [?] South Africa". Attached anecdotal original text next to the picture (adapted from KITZLER 1921b).

Fig. 7. Josef Kitzler, 1920: *Social gossip*. Signed "Jos Kitzler London 20". Attached anecdotal original text next to the picture (adapted from KITZLER 1921c).

Fig. 8. Josef Kitzler, 1920s or 1930s: *African motif (A)*. Oil on plywood, 56 × 48 cm (private collection; photo archive of the author).

Fig. 9. Josef Kitzler, 1920s or 1930s: *Motif from Africa (B)*. Oil on plywood, 65 × 48 cm (private collection of the author; photo archive of the author).

Fig. 10. Josef Kitzler, 1920s or 1930s: *In the Jungle (A)*. Oil on cardboard, 44 × 35 cm (private collection; photo archive of the author).

Fig. 11. Josef Kitzler, 1920s or 1930s: *Transkei [sic] boy*. Oil on canvas, 31.5 × 33.5 cm (© Galerie Klatovy/Klenová, inv. no. O 62).

Fig. 12. Josef Kitzler, 1920s or 1930s: *Black woman*. Oil on canvas, 50 × 50 cm (private collection; photo archive of the author).

Fig. 13. Josef Kitzler, 1937: *In the Jungle (B)*. Oil on plywood, 58 × 49 cm (private collection; photo archive of the author).

Fig. 14. Josef Kitzler, 1935: *Rest under the palm trees (Port Elizabeth)*. Oil on canvas, 91 × 37 cm (private collection; photo archive of the author).

Fig. 15. Josef Kitzler, 1920s or 1930s / before 1922?: *Spaniard* [*Spanish Dancer?*]. Oil on panel, 41.5 × 39 cm (private collection; photo archive of the author).

Fig. 16. Josef Kitzler, 1920s or 1930s: *Dancer*. Oil on cardboard, 44 × 36 cm (private collection; photo archive of the author).

Fig. 17. Josef Kitzler, 1920s or 1930s: *Port*. Oil on cardboard, 45 × 37 cm (private collection; photo archive of the author).

Fig. 18. Josef Kitzler, 1920s or 1930s: *Port (Loading)*. Oil on plywood, 71 × 100 cm (private collection; photo archive of the author).

Fig. 19. Josef Kitzler, 1920s or 1930s: *Coast near Port Elizabeth*. Oil on canvas, 38 × 30 cm (© Regional Museum in Vysoké Mýto, inv. no. 19A-818).

Fig. 20. Josef Kitzler, 1920s or 1930s: *Clouds in Cape Town*. Oil on canvas, 50.5 × 40 cm (private collection of the author; photo archive of the author).

Fig. 21. Josef Kitzler, 1940s?: *Port (Tankers in front of city silhouette)*. Oil on canvas, 75 × 40.5 cm, signed "J. Kitzler-Ivenet", dated by HannoVerum auction house (private collection; adapted from *sine* 2015b online).

Fig. 22. Josef Kitzler, 1920s or 1930s: *Ballerinas*. Oil on plywood, 50 × 39.5 cm (private collection; photo archive of the author).

Fig. 23. Josef Kitzler, 1920s or 1930s: *Village*. Oil on plywood, 23 × 23 cm (private collection of the author; photo archive of the author).

Fig. 24. Josef Kitzler, 1947?: *Cottages in winter*. Oil on cardboard, 40 × 48 cm (private collection of the author; photo archive of the author).

Fig. 25. Josef Kitzler, 1920s or 1930s: *View of Lipnice nad Sázavou Castle*. Oil on plywood, 23 × 23 cm (private collection; photo archive of the author).

Translation by Linda Foster

PhDr. Petr KITZLER, Ph.D., DSc., klasický filolog, kitzler@ics.cas.cz
Filosofický ústav Akademie věd ČR, v.v.i., Kabinet pro klasická studia
Na Florenci 1420/3, Praha 1-Nové Město, CZ-110 00